

(इंग्रजीत टंकलिखित न्यायनिर्णयाचे मराठीत भाषांतर)

फकीर (मृत) श्याम देव यांच्या माध्यमातून

वि.

किशोरी @ लालु आणि इतर

२५ एप्रिल १९९५

[कुलदीप सिंह, एन वेंकटचल आणि एस. सागीर अहमद, जे. जे]

यु. पी. होल्डिंग्स कायदा, १९५३ चे एकत्रीकरण :

उप-कलम ४, ९-A(2) एकत्रीकरण कार्यवाही - आक्षेप दिवाणी न्यायालयाने मनाई आदेशाच्या दाव्यात किंवा १९५४ मध्ये दाखल केलेल्या ताब्यासाठीच्या पर्यायात मंजूर केलेल्या डिक्रीच्या आधारावर दुरुस्त करण्याची मागणी केलेली महसूल नोंदी, कलम ३३१ च्या तरतुदी लक्षात घेऊन आणि अनुसूची II यु. पी. जमीनदारी निर्मूलन आणि जमीन सुधारणा कायदा, कारण तो दावा दाखल करताना होता, दावा केवळ दिवाणी न्यायालयातच दाखल केला जाऊ शकतो, महसूल न्यायालयात नाही. एकत्रीकरण न्यायालयांमध्ये डिक्रीकडे दुर्लक्ष करणे न्याय्य नाही.

यू.पी. जमीनदारी निर्मूलन आणि जमीन सुधारणा कायदा, १९५०:

उप कलम २०८, २०९, ३३१ आणि अनुसूची II (जसे ते १९५६ च्या यू.पी. जमीन सुधारणा (सुधारणा कायदा १८ च्या आधी उभे होते. दावे इ. ची दाखल घेणे, १९५६ च्या दुरुस्ती कायदा १८ द्वारे पूर्वीची दुरुस्ती, १९५६ च्या अंतर्गत समाविष्ट असलेल्या खटल्या २०८ आणि २०९ फक्त दिवाणी

न्यायालयातच दाखल केले जाऊ शकते आणि महसूल न्यायालयात नाही दुरुस्तीमुळे प्रलंबित दावे, किंवा अपील, पुनरावलोकन किंवा मूळ तरतुदी अंतर्गत उपलब्ध पुनरावृत्ती अधिकारांवर परिणाम झाला नाही.

उत्तर प्रदेश कंसोलिडेशन ऑफ होल्डिंग्स कायदा १९५३ अंतर्गत कार्यवाही सुरू केल्यावर, विवादित भूखंड अपीलकर्त्याच्या नावावर नोंदवलेले आढळले. प्रतिवाद्याने कायद्याच्या कलम 9 A (२) अन्वये आक्षेप नोंदवला आणि असा दावा केला की ही जमीन यूपीच्या अंमलबजावणीपूर्वीच आपली सर आणि खुदकस्त होती. जमीनदारी निर्मूलन आणि जमीन सुधारणा कायदा, १९५० आणि नियुक्तीच्या तारखेला ते त्याचे भूमिधर झाले; अपीलकर्ता प्रतिवादीच्या ताब्यामध्ये हस्तक्षेप करण्याचा प्रयत्न करत असल्याने, त्याने ५.१.१९५४ रोजी कायमस्वरूपी मनाई हुकूम आणि विवादित जमिनीच्या ताब्यासाठी पर्याय म्हणून दिवाणी दावा दाखल केला; खटला ट्रायल कोर्टाने फेटाळला पण अपील कोर्टाने खटला निकाली काढला आणि प्रतिवादीला "दखल देहनी" मिळाली; दुसरे अपील आणि अपीलकर्त्याने दाखल केलेले विशेष अपील उच्च न्यायालयाने फेटाळून लावले आणि हा हुकूम चालवला उत्तर म्हणून पुढे असे नमूद करण्यात आले आहे की, डिक्री आणि "दखल देहनी" असूनही, अपीलकर्त्याच्या नावाने महसूल नोंदी सुरूच राहिल्या आणि म्हणून, प्रतिवादीला घोषणेसाठी झेड. ए आणि एल. आर कायद्याच्या कलम २२९-B अंतर्गत दावा दाखल करावा लागला. त्याचे भूमिधारी हक्क आणि अपीलकर्त्याच्या बाजूने नोंदी निष्कासित करण्यासाठी, परंतु वादग्रस्त जमीन एकत्रीकरण ऑपरेशन अंतर्गत आणण्यात आल्याने खटला रद्द झाला. एकत्रीकरण अधिकाऱ्याने प्रतिवादीचे आक्षेप फेटाळून लावले. अपीलीय प्राधिकरणासमोर आणि पुनरावृत्तीमध्ये अयशस्वी झाल्यामुळे, प्रतिवादीने उच्च न्यायालयासमोर रिट याचिका दाखल केली, ज्याने त्याच्या

दाव्याला अनुमती दिली आणि एकत्रीकरण अधिकाऱ्याने दिलेला निर्णय आणि आदेश रद्दबातल ठरवला, ज्यामध्ये अपीलकर्त्याच्या बाजूने अस्तित्वात असलेल्या नोंदीचा आदर विवादित जमीन काढून टाकण्यात येईल. नाराज होऊन अपीलकर्त्याने विशेष रजेने अपील दाखल केले.

अपीलकर्त्याच्या बाजूने असा युक्तिवाद करण्यात आला की, उच्च न्यायालयाने चंद्रिका मिसर * प्रकरणात या न्यायालयाच्या निर्णयाचे पालन न करण्यात चूक केली, ज्यामध्ये असे नमूद केले होते की दिवाणी न्यायालयाला शेजजमिनींच्या संदर्भात त्या प्रकरणात गुंतलेल्या स्वरूपाच्या दाव्याचा विचार करण्याचे अधिकार नाहीत आणि असा दावा केवळ महसूल न्यायालयासमोर दाखल केला जाऊ शकतो. प्रतिवादीने उच्च न्यायालयाच्या निकालाचे समर्थन केले की, चंद्रिका मिसरच्या खटल्यातील निर्णय सवलतीवर आधारित असल्याशिवाय, दिवाणी किंवा महसूल न्यायालयांच्या अधिकारक्षेत्राशी संबंधित जमीनदारी निर्मूलन आणि जमीन सुधारणा कायद्यातील संबंधित तरतुदी आणल्या गेल्या नाहीत. न्यायालयाची नोटीस आणि तसा तो प्रत्येक इंक्युरियमला दिलेला निर्णय होता आणि त्याचा कोणताही बंधनकारक प्रभाव नव्हता.

या न्यायालयाने अपील फेटाळून लावले.

आयोजित : १.१. कलम ३३१ मध्ये समाविष्ट असलेल्या तरतुदी लक्षात घेऊन तसेच अनुसूची II मधील यु. पी. जमीनदारी निर्मूलन आणि जमीन सुधारणा कायदा, १९५०, जसा तो कायम होता (म्हणजे ५.१.१९५४ रोजी, प्रतिवादीने दावा दाखल केला त्या तारखेला), दावा केवळ दिवाणी न्यायालयात दाखल केला जाऊ शकतो, महसूल न्यायालयात नाही. परिणामी, त्या खटल्यात ट्रायल कोर्टाने दिलेली डिक्ली जी खालच्या अपिलीय कोर्टाने तसेच उच्च न्यायालयानेही कायम ठेवला होता तो अपीलकर्त्यासाठी बंधनकारक होता ज्याच्या विरुद्ध खटला दाखल करण्यात आला होता आणि

एकत्रीकरण न्यायालयांनी डिक्रीकडे दुर्लक्ष करणे न्याय्य नव्हते. चंद्रिका मिसरच्या खटल्यात या न्यायालयाने असे नमूद केले होते की कलम 209 अंतर्गत दावा केवळ महसूल न्यायालयातच दाखल केला जाऊ शकतो आणि दिवाणी न्यायालयाने दिलेली डिक्री ही निरर्थक आहे. त्यामुळे हायकोर्टाने रिट याचिकेला परवानगी देणे आणि एकत्रीकरण अधिकाऱ्यांनी दिलेले आदेश रद्द करणे योग्यच होते.

१. २ यु. पी. चे कलम ३३१ जमीनदारी निर्मूलन आणि जमीन सुधारणा कायदा, 1950, अधिनियमाच्या अनुसूची II मध्ये नोंदवलेल्या खटल्यांच्या महसूल न्यायालयांद्वारे दाखल घेण्याशी संबंधित आहे. अनुसूची II मध्ये मूळतः कलम २०८ ("निदेशनामा किंवा कचरा किंवा नुकसान दुरुस्तीसाठी") किंवा कलम २०९ ("शीर्षकाशिवाय जमीन बळकावणाऱ्या व्यक्तीच्या निष्कासनासाठी दावा") अंतर्गत दाव्यांशी संबंधित कोणतीही नोंद नव्हती) या नोंदी १९५६ च्या यु.पी. जमीन सुधारणा (सुधारणा) अधिनियम १८ व्दारे २८.५.१९५६ पासून लागू करण्यात आल्या होत्या. दुरुस्ती कायद्याच्या कलम 23 च्या "बचत" तरतुदीनुसार, महसुलावर विशेष अधिकार प्रदान करणे दुरुस्ती कायद्याद्वारे न्यायालये प्रलंबित दावे किंवा मूळ तरतुदी अंतर्गत उपलब्ध अपील, पुनरावलोकन किंवा पुनरावृत्तीच्या अधिकारांवर परिणाम करत नाहीत.

[PP ७५२-D-H; ७५३-A].

1.3. चंद्रिका मिसरच्या खटल्यातील या न्यायालयाच्या निर्णयाचा आधार कलम ३३१ मध्ये समाविष्ट असलेली वैधानिक तरतूद आहे. तसेच यु.पी. जमीनदारी निर्मूलन आणि जमीन सुधारणा कायद्याच्या अनुसूची II मध्ये आहे. न्यायालयाने धारण केले की कलम २०९ अंतर्गत जमीन बळकावलेल्या व्यक्तींना बेदाखल करण्यासाठी सहाय्यक जिल्हाधिकाऱ्यांच्या न्यायालयातच दावा दाखल केला जाऊ शकतो, ज्याचे अनुक्रम क्र. अधिनियमाच्या अनुसूची II मधील २४ असे होते.

वैधानिक तरतुदींचा विचार न केल्यामुळे ही त्रुटी उद्भवली कारण ती संबंधित तारखेला म्हणजे ५.९.१९५५ रोजी, जेव्हा खटला दाखल केला गेला होता तेव्हा उद्भवली. कायद्यात मूळतः समाविष्ट असलेल्या अनुसूची II मधील नोंदींचा समावेश असलेल्या वैधानिक तरतुदी या न्यायालयाच्या निदर्शनास आणून दिल्या नव्हत्या, तसेच महसूल न्यायालयांना विशेष अधिकार क्षेत्र कायद्यात सादर केलेल्या दुरुस्तीद्वारे प्रदान करण्यात आले होते हे त्यांच्या निदर्शनास आणून दिले नाही यु. पी. १९५६ चा कायदा १८ अधिनियमाच्या कलम २०९ अंतर्गतचे दावे केवळ २८.५.१९५६ पासून महसुली न्यायालयांनी दाखलपात्र बनवले असल्याने, ५.९.१९५५ रोजी दाखल करण्यात आलेला खटला दिवाणी न्यायालयाद्वारे दाखलपात्र होता, महसूल न्यायालयाद्वारे नाही.

(P.P. 751- D, 752-B-C ; 753-B-D)

* चंद्रिका मिसर वि. भैय्या लाल आणि इतर, AIR (१९७३) SC २३९१ = SCR [१९७४] १

P. २९०, प्रति इंक्युरियम आयोजित

2. चंद्रिका मिसरच्या खटल्यातील निर्णय सवलतीवर आधारित असल्याच्या उच्च न्यायालयाच्या निरीक्षणाबाबत, वकिलाने दिलेली सवलत त्या खटल्यातील निकालाचा आधार नव्हती. वकिलाने काय मान्य केले ते म्हणजे ट्रायल कोर्टात अधिकारक्षेत्र नसल्याचा प्रश्न फाशीच्या टप्प्यावरही उपस्थित केला जाऊ शकतो. दिवाणी न्यायालयाला खटला चालविण्याचा अधिकार नव्हता आणि खटला केवळ महसूल न्यायालयात दाखल केला जाऊ शकतो हा प्रश्न दोष मान्य केला नाही आणि त्या प्रश्नावर न्यायालयाने गुणवत्तेवर निर्णय दिला.

[PP. ७५०. E-F; ७५१-A.B]

* चंद्रिका मिसर वि. भैया लाल आणि इतर, AIR (१९७३) SC 2391 SCR [१९७४] 1 P

१९० स्पष्ट केले.

सिव्हिल अपीलिय अधिकार क्षेत्र : १९८७ चे दिवाणी अपील क्रमांक १६९१.

सी एम. डब्ल्यू. पी. मधील अलाहाबाद उच्च न्यायालयाच्या दिनांक ११.१२.८६ च्या निकाल आणि आदेशावरून १९७५ चा क्रमांक ४७१४.

शिव पूजन सिंग आणि मनोज प्रसाद (एन.पी) अपीलकर्त्यांसाठी.

जे. पी. गोयल, एम आर. बिडसर आणि के. के. गुप्ता (एन.पी) प्रतिवादिंसाठी.

न्यायालयाचा निकाल दिला

एस सागीर अहमद, जे. चंद्रिका मिश्र वि. भैय्या लाल आणि इतर, AIR (१९७३) SC २३९१ मधील या न्यायालयाच्या निर्णयाच्या अचूकतेवर या अपीलात या आधारावर प्रश्नचिन्ह उपस्थित करण्यात आले आहे की न्यायालयाच्या अधिकारक्षेत्राशी संबंधित एक महत्वाची वैधानिक तरतूद दिवाणी, किंवा महसूल न्यायालय, यू. पी. जमीनदारी निर्मूलन आणि जमीन सुधारणा कायदा, १९५१ मध्ये समाविष्ट आहे. (यापुढे झेड. ए आणि एल. आर कायदा म्हणून संदर्भित) हे न्यायालयाच्या निदर्शनास आणले गेले नाही आणि म्हणून, निर्णय प्रति इन्क्यूरियम प्रस्तुत केला गेला. अपीलासाठी पक्षकारांपैकी एकाच्या वतीने उपस्थित असलेल्या वकिलाने कायद्याच्या प्रश्नावर दिलेल्या चुकीच्या सवलतीवर हा निर्णय आधारित होता या आधारावरही प्रश्नचिन्ह उपस्थित केले जाते.

हा प्रश्न खाली नमूद केलेल्या परिस्थितीत उद्भवला आहे.

यू. पी. अंतर्गत कार्यवाही सुरु केल्यावर होल्डिंग्ज कायद्याचे एकत्रीकरण, वाराणासी जिल्हा वाराणासी येथील ग्राम चिबिला परगणा माहिच येथे स्थित खाता क्रमांक 156 आणि 266 चे भूखंड, उच्च न्यायालयात प्रलंबित प्रक्रियेदरम्यान मरण पावलेल्या फकीरच्या नावावर नोंदवलेले आढळले,

आणि तेव्हापासून त्याचे कायदेशीर प्रतिनिधी बदली करण्यात आले. इतर खटले देखील विवादात होते परंतु सध्याच्या अपीलच्या उद्देशाने त्या खटल्यांबाबत संबंधित दाव्यांकडे लक्ष देण्याची गरज नाही.

किशोरी @ लल्लू, जे अपीलातील प्रतिवादी क्रमांक १ आहेत, त्यांनी यू. पी. होलिंग्सचे एकत्रीकरण कायदा (यापुढे 'एकत्रीकरण कायदा' म्हणून संदर्भित) च्या कलम 9A (2) अंतर्गत आक्षेप नोंदवला. त्यात नमूद केले आहे की झेड. ए. आणि एल. आर. कायदा लागू. त्यात नमूद केले आहे की झेड. ए. आणि एल. आर कायदा लागू होण्यापूर्वीच उक्त दोन खात्यांची जमीन त्यांची सर आणि खुडखास्त जमीन होती आणि म्हणून, नियुक्तित्या तारखेला, ते त्याचे भूमिधर झाले. त्यात असेही नमूद करण्यात आले होते की, उच्च न्यायालयासमोर प्रतिवादी क्रमांक 4 असलेला फकीर त्याच्या ताब्यात हस्तक्षेप करण्याचा प्रयत्न करत असल्याने, त्याने 5. 1. 54 रोजी डिक्रीसाठी मुन्सिफ न्यायालयात 1954 चा नियमित दावा क्रमांक 5 दाखल केला. फकीरला त्याच्या ताब्यामध्ये हस्तक्षेप करण्यापासून रोखण्यासाठी कायमस्वरूपी मनाई करण्यासाठी आणि वादात असलेल्या भूखंडावर ताब्यासाठी पर्याय म्हणून, परंतु खटला ट्रायल कोर्टाने फेटाळला. उदा- 10 ऑक्टोबर 1956 रोजी मुन्सिफ यांनी, उदा., किशोरी यांनी अपील दाखल केले, ज्याला दिवाणी न्यायाधीशांनी २९ ऑक्टोबर, १९५८ रोजी परवानगी दिली आणि फकीरच्या विरोधात फर्मान काढले आणि १९ रोजी “ दखल देहानी” त्यांना नोव्हेंबर १९५७ मध्ये प्राप्त झाली.

त्यानंतर फकीरने अलाहाबाद येथील उच्च न्यायालयात 1957 चे दुसरे अपील क्रमांक 2338 दाखल केले परंतु ते 12 जुलै 1961 रोजी फेटाळण्यात आले त्यानंतर फकीरने उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठासमोर 1961 चे विशेष अपील क्रमांक 323 दाखल केले 9 जुलै, 1965 रोजी डिसमिसही

करण्यात आले, ह्या डिक्रीत, असा दावा करण्यात आला होता की, ते रेस जुडिकेटा म्हणून कार्यान्वित होते. उपरोक्त हुकूम आणि “दाखल देहनी” न जुमानता, फकीरच्या नावाने महसूल नोंदी राहिल्या आणि त्यामुळे, त्याला त्याच्या भूमिदारी हक्क जाहीर करण्यासाठी आणि अस्तित्वात असलेल्या नोंदी रद्द करण्यासाठी दावा दाखल करावा लागला असे आक्षेपांमध्ये नमूद करण्यात आले.

फकीरच्या बाजूने हा खटला ZA आणि LR कायद्याच्या कलम 229-B अन्वये दाखल करण्यात आला होता, परंतु दरम्यानच्या काळात हा खटला गाव म्हणून रद्द करण्यात आला होता, 15 मे 1971 रोजी एकत्रीकरण कायद्याच्या कलम 4 अंतर्गत एकत्रीकरण ऑपरेशन्ससाठी अधिसूचित करण्यात आले होते. त्यांनी प्रार्थना केली होती. एकत्रीकरण अधिकाऱ्यांसमोर फकीरच्या नावे असलेल्या महसूल रेकॉर्डमध्ये अस्तित्वात असलेल्या नोंदी रद्द केल्या जाऊ शकतात.

फकीरने त्याच्या उत्तरात किशोरीचे दावे नाकारले आणि असा दावा केला की दिवाणी न्यायालयाने दिलेला हुकूम रद्दबातल ठरला कारण दिवाणी न्यायालयाला कायमस्वरूपी मनाई किंवा ताब्याचा पर्यायी दिलासा मिळण्यासाठी खटला चालविण्याचा अधिकार नाही आणि असा दावा फक्त महसूल न्यायालयासमोर दाखल केला जाऊ शकतो.

१३ डिसेंबर १९७२ रोजीच्या निर्णयाने आणि आदेशाद्वारे एकत्रीकरण अधिकाऱ्याने किशोरीने दाखल केलेले आक्षेप फेटाळून लावले आणि फकीरच्या बाजूने नोंदी ठेवल्या. या निर्णयाला किशोरी यांनी अपीलमध्ये आव्हान दिले होते जे सहाय्यक सेटलमेंट ऑफिसर, एकत्रीकरण यांनी २१ डिसेंबर १९७३ रोजी फेटाळले होते. त्यानंतर किशोरीने दाखल केलेली पुनरावृत्ती एकत्रीकरण उपसंचालकांनी फेटाळून लावली.

त्यानंतर किशोरने उच्च न्यायालयात १९७५ ची दिवाणी संकीर्ण रिट याचिका क्रमांक ४७१४ दाखल केली ज्याला ११ डिसेंबर १९८६ च्या निर्णयाने आणि आदेशाने परवानगी दिली होती आणि एकत्रीकरण प्राधिकरणांनी दिलेला निर्णय आणि आदेश रद्दबातल ठरवण्यात आला होता. खाता क्र. १५६ आणि २६६ च्या संदर्भात फकीरचे कलम काढून टाकण्यात यावे. या निकालाविरुद्ध हे अपील दाखल करण्यात आले आहे.

अपीलकर्त्याच्या वतीने उपस्थित असलेल्या विद्वान वकिलांनी असा युक्तिवाद केला आहे की चंद्रिका मिसर विरुद्ध भैय्या लाल आणि इतर, AIR (1973) SC 2391 मधील या न्यायालयाच्या निर्णयाचे पालन न करण्यात उच्च न्यायालयाची चूक होती ज्यामध्ये हे स्पष्टपणे नमूद केले आहे की दिवाणी न्यायालयाला कृषी भूखंडांच्या संदर्भात त्या प्रकरणात गुंतलेल्या स्वरूपाच्या दाव्याचा विचार करण्याचे अधिकार नव्हते आणि असा दावा केवळ महसूल न्यायालयांसमोरच दाखल केला जाऊ शकतो.

उलटपक्षी, प्रतिवादीच्या विद्वान वकिलांनी असा युक्तिवाद केला आहे की चंद्रिका मिसरच्या प्रकरणात या न्यायालयाच्या निर्णयाचे पालन न करणे उच्च न्यायालय न्याय्य आहे कारण तो निर्णय कायद्याच्या महत्त्वपूर्ण प्रश्नावर, वकिलाने दिलेल्या सवलतीवर आधारित होता. या प्रकरणात तसेच दिवाणी किंवा महसूल न्यायालयांच्या अधिकारक्षेत्राशी संबंधित ZA आणि LR कायद्याच्या संबंधित तरतुदी न्यायालयाच्या निदर्शनास आणल्या गेल्या नाहीत या कारणास्तव दिसून येत आहे. त्यामुळे या न्यायालयाने दिलेला निकाल हा प्रति इन्क्यूरियमचा निकाल होता आणि त्याचा कोणताही बंधनकारक परिणाम होत नाही, असा दावा करण्यात आला.

उच्च न्यायालयाने दिलेल्या निकालाचे अवलोकन केल्यास असे दिसून येते की उच्च

न्यायालयाने चंद्रिका मिसरच्या खटल्यातील निर्णयाचे दोन कारणांसाठी पालन केले नाही: पहिले कारण म्हणजे तो कायद्याच्या प्रश्नावर त्या खटल्यातील वकिलाने दिलेल्या सवलतीवर आधारित होता. जे बरोबर नव्हते आणि दुसरे म्हणजे निर्णय प्रति इन्क्विरियम प्रस्तुत केला गेला.

जोपर्यंत कायद्याच्या प्रश्नावर वकिलाने दिलेल्या सवलतीचा संबंध आहे, आम्ही असे निरीक्षण करू शकतो की सवलत हा निकालाचा आधार नव्हता. त्या संदर्भात न्यायालयाचे निरीक्षण खाली नमूद केले जाऊ शकते:

"परंतु या संपूर्ण प्रकरणाचा दुर्दैवी भाग असा आहे की, दिवाणी न्यायालयाला खटला चालविण्याचा अजिबात अधिकार नव्हता. हे खरे आहे की अधिकारक्षेत्राबाबत असा वाद प्रतिवादीने ट्रायल कोर्टात उपस्थित केला नव्हता पण कुठे न्यायालयाच्या अधिकारक्षेत्रात स्वाभाविकपणे अभाव आहे की याचिका कोणत्याही टप्प्यावर मांडली जाऊ शकते, आणि, ते श्री. योगेश्वर प्रसाद यांनी या आधारावर अंमलबजावणीच्या कार्यवाहीत मान्य केले आहे, की हुकूम निरर्थक होता

वर दिलेला भाग असे सूचित करेल की त्या प्रकरणात वकिलाने काय मान्य केले होते ते असे होते की फाशीच्या टप्प्यावरही ट्रायल कोर्टात अधिकारक्षेत्र नसल्याचा प्रश्न उपस्थित केला जाऊ शकतो. दिवाणी न्यायालयाला खटला चालविण्याचे कोणतेही अधिकार क्षेत्र नव्हते आणि तो दावा केवळ महसूल न्यायालयानेच चालविला जाऊ शकतो हा प्रश्न मान्य करण्यात आला नाही आणि त्या प्रश्नाचा निकाल न्यायालयाने गुणवत्तेनुसार दिला.

आता चंद्रिका मिसरच्या खटल्यातील (सुप्रा) या न्यायालयाच्या निर्णयाचे परीक्षण करू या, दिवाणी किंवा महसूल न्यायालयाच्या अधिकारक्षेत्राच्या प्रश्नाशी संबंधित वैधानिक तरतुदींचा योग्य विचार करून निर्णय दिला गेला आहे की नाही हे शोधण्यासाठी निसर्ग, किशोरी (प्रतिवादी क्र. 1) यांनी

दाखल केलेल्या फकीर विरुद्ध ज्यांच्या नावे महसूल नोंदी एकत्रीकरण कार्यवाही सुरू झाल्याच्या तारखेलाही रेकॉर्डमध्ये अस्तित्वात होत्या.

चंद्रिका मिसरच्या खटल्यातील (सुप्रा) या न्यायालयाच्या निर्णयाचा आधार म्हणजे कलम ३३१ तसेच यूपी जमीनदारी निर्मूलन आणि जमीन सुधारणा कायद्याच्या अनुसूची II मध्ये असलेली वैधानिक तरतूद आहे. या न्यायालयाने कलम 331 च्या तरतुदींचा उल्लेख केला आणि अनुसूची II च्या प्रकाशात त्यांच्या प्रासंगिकतेवर खालीलप्रमाणे चर्चा केली:-

“कलम 331 आतापर्यंत संबंधित आहे ते खालीलप्रमाणे आहे:

"331. या कायदांतर्गत खटले इ. (1) या कायद्याद्वारे किंवा अंतर्गत प्रदान केल्याशिवाय अनुसूची II च्या स्तंभ 4 मध्ये नमूद केलेल्या न्यायालयाव्यतिरिक्त कोणतेही न्यायालय, दिवाणी प्रक्रिया संहिता, 1908 मध्ये काहीही असले तरी, स्तंभात नमूद केलेल्या कोणत्याही खटल्या, अर्ज किंवा कार्यवाहीची दखल घेणार नाही. त्यातील 3. "

अनुसूची II येथे अनुक्रमांक. 24 दर्शविते की कलम 209 अंतर्गत शीर्षक नसलेल्या जमिनीवर कब्जा करणाऱ्या व्यक्तीनां बेदखल करण्याचा दावा सहाय्यक जिल्हाधिकारी, प्रथम श्रेणी, ज्याचे मूळ अधिकारक्षेत्र न्यायालय म्हणून वर्णन केले जाते, यांच्या न्यायालयात दाखल केले जावे. वर उद्धृत केलेले कलम ३३१ (१) पाहता हे स्पष्ट होते की, विशेष न्यायालयाने म्हणजे सहाय्यक जिल्हाधिकारी, प्रथम श्रेणीच्या न्यायालयाद्वारे दखलपात्र केलेला खटला दिवाणी न्यायालयात दाखल करता येत नव्हते आणि त्यामुळे दिवाणी न्यायालयाला अशा खटल्याचे निकाल देण्याच्या अधिकार क्षेत्राचा अभाव होता. हे दुर्दैव आहे की ज्या न्यायालयांमधून ही याचिका पार पडली आहे अशा अनेक न्यायालयांमध्ये कायद्यातील या स्थितीची दखल घेतली गेली नाही, अगदी उच्च न्यायालयाने

देखील या निष्कर्षपर्यंत पोहोचले नाही की मर्यादा कालावधी हा यूपी अंतर्गत नियमाद्वारे निर्धारित केलेला आहे. 1951 चा कायदा क्रमांक 1. या खटल्याचा सुनावणी करणाऱ्या दिवाणी न्यायालयाला अधिकारक्षेत्राचा अभाव असल्याने, वादीने दाखल केलेले सध्याचे अपील फेटाळावे लागले.”

अहवालाच्या परिच्छेद I मध्ये असे नमूद केले आहे की दावा 5 सप्टेंबर, 1955 रोजी दाखल करण्यात आला होता. वरील निकालाच्या भागावरून हे लक्षात येईल की या न्यायालयाने कलम 209 नुसार खटला ताब्यात घेतलेल्या व्यक्तीनां बेदखल करण्याचा निर्णय घेतला. शीर्षक नसलेली जमीन केवळ सहाय्यक जिल्हाधिकारी, प्रथम श्रेणी यांच्या न्यायालयात दाखल केली जाऊ शकते, ज्याचे मूळ अधिकार क्षेत्राचे न्यायालय म्हणून वर्णन केले आहे. अधिनियमाच्या अनुसूची II मधील अनुक्रमांक 24 प्रमाणे.

UP जमीनदारी निर्मूलन आणि जमीन सुधारणा कायदा 1952 मध्ये अंमलात आला आणि अनुसूची II, कारण तो मुळात कायद्यामध्ये अस्तित्वात होता, त्यामध्ये कायद्याच्या कलम 209 अंतर्गत दाव्यांशी संबंधित कोणतीही नोंद नव्हती. ही नोंद 28 मे 1956 पासून 56 मधील UP जमीन सुधारणा (सुधारणा) अधिनियम क्रमांक 18 द्वारे प्रथमच सादर केली गेली ज्याने UP जमीन सुधारणा (सुधारणा) (दुसरा) अध्यादेश, 1956 रद्द केला. दुसरी नोंद उदा. कायद्याच्या कलम 208 द्वारे विचारात घेतलेल्या "इंजेक्शनसाठी किंवा दुरुस्तीसाठी किंवा कचरा किंवा नुकसानासाठी दावे" संबंधित नोंद देखील उपरोक्त दुरुस्ती कायद्याद्वारे अनुसूची II मध्ये समाविष्ट केली गेली होती, त्याच तारखेपासून, म्हणजे, 28 मे, 1956 पासून. दुरुस्ती कायद्याच्या कलम 23 मध्ये खालीलप्रमाणे तरतूद केली आहे:

“बचत: (१) या कायद्याद्वारे केलेली कोणतीही दुरुस्ती, आधीपासून केलेल्या किंवा भोगलेल्या

कोणत्याही गोष्टीची वैधता, अवैधता, परिणाम किंवा परिणाम किंवा आधीपासून मिळवलेले, उपार्जित किंवा खर्च केलेले, कोणतेही अधिकार, शीर्षक, दायित्व किंवा दायित्व किंवा आधीपासून वापरलेल्या कोणत्याही अधिकारक्षेत्रावर आणि हा कायदा सुरू होण्यापूर्वी कोणत्याही न्यायालय किंवा प्राधिकरणासमोर स्थापित किंवा सुरू केलेली कोणतीही कार्यवाही, अशा न्यायालय किंवा प्राधिकरणाने कोणतीही सुधारणा केली असली तरीही परिणाम करणार नाही.

(ii) हा कायदा सुरू होण्यापूर्वी कोणत्याही न्यायालय किंवा प्राधिकरणासमोर स्थापन केलेल्या किंवा सुरू केलेल्या कोणत्याही खटल्या किंवा कार्यवाहीकडून अपील, पुनर्विलोकन किंवा पुनरावृत्ती, येथे केलेली कोणतीही सुधारणा असूनही, न्यायालय किंवा प्राधिकरणाकडे नोंद केली जाईल ज्याला तो मांडला असता किंवा सांगितलेल्या प्रारंभापूर्वी स्थापित किंवा सुरू झाले.

वरील बचत तरतुदी लक्षात घेता, सुधारित कायद्याद्वारे महसूल न्यायालयांना विशेष अधिकार क्षेत्र प्रदान केल्याने मूळ तरतुदीनुसार उपलब्ध प्रलंबित दावे किंवा अपील, पुनरावलोकन किंवा पुनरावृत्तीचा अधिकार प्रभावित झाला नाही.

मुळात अधिनियमात समाविष्ट असलेल्या अनुसूची II मधील नोंदींसह वैधानिक तरतुदी, चंद्रिका मिसरच्या प्रकरणात या न्यायालयाच्या निदर्शनास आणून देण्यात आल्या नाहीत किंवा त्यात सादर केलेल्या दुरुस्तीद्वारे महसूल न्यायालयांना 1956 चा यूपी कायदा क्र. 18 द्वारे विशेष अधिकार प्रदान करण्यात आले आहेत हे त्यांच्या निदर्शनास आणले गेले नाही. परिणामी, 5 सप्टेंबर 1953 रोजी दाखल केलेला खटला केवळ सहाय्यक जिल्हाधिकारी, प्रथम श्रेणी यांच्या न्यायालयात दाखल केला जाऊ शकतो, दिवाणी न्यायालयात नाही.

ही त्रुटी वैधानिक तरतुदीचा विचार न केल्यामुळे झाली कारण ती संबंधित तारखेला अस्तित्वात

होती. 28 मे 1956 पासून अधिनियमाच्या 209 अन्वये असलेले दावे केवळ महसूल न्यायालयानेच दखलपात्र बनवले असल्याने, चंद्रिका मिसर यांच्या खटल्यातील दावा, जो 5 सप्टेंबर, 1955 रोजी दाखल करण्यात आला होता तो महसूल न्यायालयाद्वारे नाही तर दिवाणी न्यायालयाद्वारे दखलपात्र होता.

तात्काळ प्रकरणात, आधी निदर्शनास आणल्याप्रमाणे, दावा किशोरीने 5 जानेवारी 1954 रोजी दाखल केला होता, त्या तारखेला, कलम 331 मधील तसेच Sch. II मध्ये असलेल्या तरतुदी लक्षात घेता, त्यावेळेस दावा केवळ दिवाणी न्यायालयात दाखल केला जाऊ शकतो, महसूल न्यायालयात नाही. परिणामी, त्या खटल्यात ट्रायल कोर्टाने दिलेली डिक्री, जो खालच्या अपीलीय कोर्टाने तसेच उच्च न्यायालयात एकल न्यायाधीशाने आणि त्यानंतर डिव्हिजन बेंचने कायम ठेवला होता, तो फकीर ज्याच्याविरुद्ध खटला दाखल केला होता त्याच्यावर बंधनकारक होते आणि एकत्रीकरण या न्यायालयाने चंद्रिका मिसरच्या खटल्यात (सुप्रा) कलम 209 अन्वये खटला केवळ महसूल न्यायालयातच दाखल केला जाऊ शकतो आणि दिवाणी न्यायालयाने दिलेला हुकुम रद्दबातल ठरला, असे नमूद केले होते, या कारणावरून त्या डिक्रीकडे दुर्लक्ष करणे न्याय्य नव्हते. उच्च न्यायालयाने, आमच्या मते, म्हणून, रिट याचिकेला परवानगी देणे आणि एकत्रीकरण प्राधिकरणांनी दिलेले आदेश रद्द करणे योग्य होते.

त्यामुळे कोणतेही बल नसलेले अपील फेटाळण्यात आले आहे. खर्चाबाबत कोणताही आदेश असणार नाही.

आर. पी.

अपील फेटाळले.

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.
